

Megjegyzések

*az „Elemzés az erdélyi magyar felsőoktatás helyzetéről és kilátásairól”
c. KAB anyaghoz*

Ritkán olvashatunk ilyen összefogott, mégis részletekbe menő, informatív, mégis mozgósító írást. Látszik, hogy a szerző vagy szerzők régóta és alaposan készülnek erre a munkára, mindent átnéztek és földolgoztak, ami érdemesnek látszott, hogy kellően objektívak – miközben elkötelezettségük egyértelmű. A műfaj keretei között – döntéselőkészítő anyagról volna szó – a legjobb értelemben mozgósító írás ez. Bár végső soron politikusoknak – a politikába beleszóló, azért felelősséget viselő értelmiségieknek – van szánva, mint olvasmány sem utolsó. Más fórumon akár esszéként is megállná a helyét.

Dicsérjük tovább. Ez az anyag megkerülhetetlen, ha valaki a következőkben a romániai magyar felsőoktatásról tájékozódik; és pedig egyszerűen azért, mert kiváló gyűjteménye és összefoglalása egy sor nélkülözhetetlenül fontos, ámde magyarul nemigen olvasható (nem publikus, nehezen hozzáférhető) anyagnak. A szerző /szerzők vették a fáradságot, hogy éppen azokat az anyagokat gyűjtsék össze és nézzék át, amelyek a kérdéssel – a magyar felsőoktatás megteremtése, kivitelezhetősége Romániában, az erdélyi magyar egyetem – foglalkoznak.

Ebből az áttekintésből több dolog is kiderül. Az egyik az, hogy a magyar felsőoktatás kérdése korántsem korlátozódik a magyarországi felsőoktatásra, hanem az egész Kárpát-medencére kiterjed. Akik Magyarországon felsőoktatással foglalkoznak, ezt kevesen tudják, vagy tartják szem előtt. A hivatali tárgyalókban valószínűleg elintézhető azzal a kézlegyintéssel, hogy „határon túli”, ami a megfelelő országok felsőoktatásával együtt érthető csak meg. Valójában a „határon túli” felsőoktatás mindig „határon átnyúló” is – annyiban mindenképp, hogy ügye nemcsak egy-egy állami oktatáspolitikai ügye, hanem egyúttal – hogy úgy mondjuk – nemzeti ügy is. Kétfelé húz, kétfelé húzzuk (már ha és amikor foglalkozunk vele).

A másik az, hogy a felsőoktatásról ma már csak az egész oktatásüggyel együtt szabad beszélni. Hogy miért kell Romániában magyar (Belgiumban flamand, Dél-Tirolban német és így tovább) felsőoktatás, az elsősorban akkor derül ki, ha az oktatás egész vertikumát vesszük figyelembe. Felsőoktatás nélkül, hangoztatja a szerző /szerzők, az oktatásügy egésze fejeződik le. Nem fejlődik, mert nincs, ami fölfelé húzza. Olyan igazság ez, amelyet a szektorokban gondolkodó és dolgozó oktatásügyi hivatalnokok egy-egy szektorból kitekintve csak nehezen látnak meg. (Maga a felsőoktatás sem igen veszi tudomásul – Romániában sem

-, hogy mennyire mélyen beleágyazódott az oktatásügybe. Inkább „a tudományhoz” igazodnék, semmint az oktatásügyhöz.) A múlt század trianoni megrázkódtatása óta világos a magyar oktatáspolitikusok előtt, hogy az alapiskola milyen megtartója lehet egy-egy nemzeti közösségnek. A jelszavak szintjén a közgondolkodás, sajnos, még ma is megragad itt („a templomot, s az iskolát”). Holott ma már nem (nemcsak) erről van szó – hanem az oktatásügy egész vertikumáról. Nagyon helyes, ha ezt nemcsak az alapiskola szakemberei és politikusai képesek fölfogni, hanem a felsőoktatás letéteményesei is.

Azt hiszem azonban, hogy ennek az anyagnak a legnagyobb nívója az általa hivatkozott OECD-jelentés (Santiago et al 2008), illetve annak vonatkozó szakaszai. Több okból is. Egyrészt, mert az erdélyi magyar felsőoktatás ügyét kiemeli a kárpát-medencei partikularitásból, és nemcsak európai, hanem tágabban nemzetközi összefüggésekbe helyezi. Ebben a tükörben az, ami sokaknak nemzeti sorskérdés, s így egy vagy két érintett nemzet vívódásainak tárgya marad, az a szakértők nemzetközi közösségének megfontolandó és megvitatandó ügyévé válik. Az egyes érintettek, köztük a románság és a magyarság nem kezelhetik többé aktuálpolitikai kérdésként, hanem számot kell vessenek az ügy – a kisebbségi felsőoktatás – nemzetközi összefüggéseivel, sőt a világjelenséggel.

Csak hogy ami az OECD-anyag szerzőinek sikerült – a kisebbségi felsőoktatás kérdését nemzetközileg is szóba hozni -, az egyelőre, sajnos, a magyar szakértőknek még nem (vagy nem mindig, nem teljesen) sikerül. S egyben utat is mutat – amelyen többen járnak, még ha nem mindig nevesítődnek is -, ti. hogy a szakértő nemcsak szakszerű kell legyen, hanem egyben nemzetközi horizontú is. (Ilyenkor jó, ha ellenpróbát ajánlunk: vajon anyagunk angol nyelven hogyan hangoznék? Megállná-e a helyét egy nemzetközi vitafórumon?)

*

Mit mutatnak a statisztikák, amelyeket az anyag szerzője /szerzői fölhasználtak? Nem térnék ki valamennyiükre – annál is kevésbé, mert személy szerint némelyikben erősen kétkedem, elfogadva ugyanakkor, hogy a politikai diskurzushoz szükségesek és kikerülhetetlenek. Legszívesebben a felsőoktatási expanzió statisztikáival foglalkozom, amelyeket évtizedek óta kísérek figyelemmel és próbálok interpretálni. Ebben az anyagban is, a felsőoktatás-politikai diskurzusban is ma különösen fontosak; hiszen Közép-Kelet-Európában – mint sok más helyén a világnak – tele vagyunk a felsőoktatás szűkítésének politikájával és szakértőivel. A csökkenő gyereklétszám fogyó hallgatói létszámokat vetít előre, s ez – ha bizonyos nemzetközi összefüggésekbe állítják (pénzügyi szűkítés), akár a felsőoktatás leépítését is sugallhatja. Ezzel szemben az anyag – nagyon helyesen – a tömegesedés folytatódására mutat rá, egybehangzóan az oktatásügyi komparatiztika vizsgálódásaival

(Kozma 2010). A nemzetközi kisebbségpolitikákon túl a másik érv a felsőoktatás – esetünkben az erdélyi magyar felsőoktatás – fejlesztése mellett egyértelműen a nemzetközi expanziós trend. Még ha csökken is a hallgatói létszám – ami a fejkvóta alapján számolt ún. normatív finanszírozás szempontjából fenyegető mutató -, akkor is tény: a felsőoktatásban való lakossági (társadalmi) részvétel világszerte növekszik. S ennek nemcsak felsőoktatás-politikai vonzatai vannak, hanem nemzetközi politikai versenyvonzatai is. Nagyon helyes, ha az anyag szerzője / szerzői erre hivatkoznak. S ugyanígy hivatkozni lehet azokra a vizsgálatokra, amelyek ezt a folyamatot történeti adatsorokkal támasztják alá (Jónasson, 1999, 2004), kimutatva, hogy a korlátozó politikusi beavatkozás egy-egy felsőoktatási rendszerbe csupán ideig-óráig akadályozta a felsőoktatás terjedését; véglegesen megakadályozni nem tudta.

Épp ezért ütődtem meg kissé, amikor a szerző / szerzők elképzelését olvastam a „csúcseyetemről”. (Magyarországon elit egyetemnek nevezik, s újabban a „kutató egyetemmel” azonosítják – szaporítva a nemzetközi félreértéseket és félremagyarázásokat.) A „csúcseyetem” – már amennyire az olvasmányokból és a nemzetközi diskurzusból megítélhető – olyan szakértői találmány, amely a szűkítő felsőoktatási politikát háttérbe szorítja. A tudományos közösség persze könnyen megnyerhető hozzá; hisz minden támogatója úgy véli, hogy ő maga bekerülne, vagy éppenséggel már benne is van. A csúcseyetem vagy elit felsőoktatás gondolata keveredik azzal az egyetemtörténeti fejleménnyel, amelynek során az expanzió korábbi szakaszában egy-egy újabb és magasabb oktatási fokozat megjelent. Abban a történeti pillanatban valamennyi új és magasabb szakasz „elit” volt. Az alsó középfokú iskolák az elemi iskolák felől nézve; a felső középfok az alsó középfok felől nézve; a félfelsőfokú tanulás a felsőfokú középiskola felől nézve; és így tovább.

A szerző / szerzők által említett külföldi „csúcseyetemi” példák nem relevánsak. Olyan oktatási rendszerben alakultak ki, amely csak nehezen vethető össze az európai felsőoktatási rendszerekkel, kormányzásuk, finanszírozásuk és társadalmi beágyazottságuk okán. Mihelyt a csúcseyetemi gondolatot meghirdetik, automatikusan lezárják, sőt le is fejezik a közoktatást. Éppen azt nem érik el vele, ami mellett az anyag szerzője / szerzői érvelnek: hogy egyetem nélkül nincs oktatásügye a nemzeti közösségnek. Az elit klubba való bekerülés egyetlen esetben ösztönözheti a tömegeket – ha azt az ígéretet hordozza magában, hogy holnapra már a közelükben is nyílik egy. Más szóval: az elit egyetem erdélyi gondolata – bármennyire kedvelt gyermeke is a szerzőnek / szerzőknek – csak taktikai okokból fogadható el, stratégiai célként viszont szerintem nem.

*

A tömegek (ha már a tömegesedésnél tartunk). Mint a szakértői anyagokban lenni szokott, a „tömegek” hiányzanak leginkább innen is.

Azok a tömegek, amelyek szenvedélyesen követelik a magyar nyelvű felsőoktatást; akik magyarul akarnak tanulni az egyetemeken, akiknek ez annyira fontos, hogy megmozdulásokban is részt vennének (akár a baszkok, katalánok). Vannak-e ilyen tömegek Erdélyben? S ha igen, kik ők? A hallgatók, akik már ízelítőt kaptak az anyanyelvi tanulás fontosságából, lehetőségéből? A végzők – akik anyanyelvű diplomájukkal jobban tudnak elhelyezkedni? A szülők – akiknek sorskérdés, hogy fiúkat, leányukat ne eresszék külföldre, kockáztatva elvesztésüket? S ha bárki azt mondaná, hogy a felsőoktatási politikában ilyen tömegek nincsenek, annak könnyedén válaszolhatnánk: de igen, vannak. Csak vissza kell gondolnunk azokra a történeti eseményekre – mondjuk, a 60-as évek diáklázadásaira -, amelyeknek a főszereplői nem középiskolások voltak, persze. Hanem egyetemisták.

Miért nem tüntetnek tehát a „tömegek” a magyar nyelvű felsőoktatás mellett Erdélyben (s másutt sem)? Beszéljünk őszintén. Az erdélyi magyar felsőoktatás ma még nem „tömegek” ügye, sőt gyanítjuk, az erdélyi magyar oktatás ügye általában sem. Kiknek az ügye hát? A kevés elkötelezetté (köztük például azoké akik ezt a kitűnő anyagot írták, olvassák, vitatják, hasznosítják). Azoké a keveseké, akik tudják és érzik, hogy a (felső)oktatás sorskérdés, amelyért most és itt cselekedni kell. Tenni valamit, amíg lehet – ha mást nem, akkor szakértői anyagokat kimunkálni, s bombázni vele az „illetékeseket”. Újra meg újra alkalmazkodva az „illetékesek” pillanatnyi helyzetéhez, és persze egyben az ízléséhez is; ahogy az anyagban felsorolt szakértői jelentések sorsa mutatja. E kevesekhez állhat közel a „csúcseyetem” gondolata is.

Ami hiányzik, az a politikai akarat. Vagyis olyan politikus, aki tenni akar és tud is valamit. Ő képviselné azokat a bizonyos „tömegeket”; ő tudná és érezné meg nemcsak a lehetőségeket („a politika az exigenciák tudománya”), hanem a politikai nyomást is. Van-e ilyen politikai nyomás most Erdélyben, Magyarországon vagy Romániában? Van-e politikai szándék, politikai akarat egy erdélyi magyar egyetem mögött? Vagy ez csupán azon kevesek ügye (még), akik jobban látják a jövőt? Vagy – szinte le sem merem írni -: csupán nosztalgia? (Az anyag szerzője / szerzői kitapinthatóan ezen a határon járnak, amikor a kolozsvári egyetem lehetséges sorsát taglalják – annak a lehetőségét, hogy a magyar politika esetleg végleg lemondana róla.)

Mint minden felsőoktatásról szóló szakértői anyagban, ebben a kitűnő elemzésben is mindössze két szereplő sejlik föl: a szakértő (szakértői csoport), amely megírja, asztalra teszi, ajánlja, s a politikus (politikusi csoport), amely kéri vagy nem kéri, időszerűnek vagy időszerűtlennek minősíti, „fölvállalja” vagy félreteszi. Minden szakértői anyag e két pólus feszültségében tud hatni. Az együttműködés örömeit és az egyet nem értés kudarcait sokan tapasztalatból ismerjük. Elszánt szakértői anyagok talán fölkelthetik a szunnyadó „politikai akaratot” – minden valamire való szakértő szándéka úgy is ez. Többet nem tehet. Tömegeket nem

toborozhat. Ha hiányzik a tömegnyomás a politikus mögöl, a szakértő megpróbálhatja meg helyettesíteni, szimulálni. Nem ritkán tömeges igénynek tüntetve föl azt, amit talán csak a kevesek tartanak helyesnek.

Ez-e az akadémiai bizottság anyagának sorsa? Arról van-e szó, hogy néhány lelkiismeretes és felelős értelmiségi nem adja föl, nem hagyja annyiban – hanem „még mindig” az erdélyi magyar egyetem ügyét feszegeti? Reméljük persze, hogy nem, nemcsak erről van szó. Mégis meg kell állapítanunk, hogy ebben az anyagban (is) az egyetemi játszma egyik főszereplője – hallgatóság s mögöttük a társadalom – csak mint egyetemi diák, mint demográfiai adat, mint tanulmányi eredményvizsgálatok tárgya van jelen. Ez az anyag – kényszerűen – csupán egy szereplő, a professzorok (oktatók) szempontjait és kívánalmait tükrözi. Úgy értem: az ő szempontjukból fogalmazódott meg.

Hozzáteszem: a legjobb példa, az OECD-anyag is csupán szakértői anyag. Nincs mögötte társadalmi erő, politikai igény. Megtanulhatjuk belőle, hogyan akkreditáltatja a felsőoktatását a belgiumi flamand közösség – de azt nem, miért is kell ennek a közösségnek külön akkreditációs rendszer. Ez persze nem tárgya egy nemzetközi oktatásügyi összehasonlításnak. Egy olyan szakértői anyagban azonban, amely stratégia kidolgozására irányul – s a kolozsvári akadémiai bizottság anyaga ilyen – nagyon is helyén való a vélt vagy valós politikai akaratok, nyomásgyakorló szereplők számbavétele is. Különbözik az a benyomásunk keletkezik, hogy egy szűk akadémiai kör ügyéről van szó – holott (meggyőződésünk szerint) az erdélyi magyarság egyik sorskérdéséről.

*

Saját kutatásainkban (Kozma 2005) megtalálni véltük azt a politikai erőt, amely – legalább is a rendszerváltozás idején – Kelet-Közép-Európában a kisebbségi felsőoktatást szervezte, animálta. Ez a politikai erő azokból a helyi-regionális politikusokból állt, akiknek politikai pályafutásuk adott szakaszában a helyi-regionális felsőoktatás adta meg a szükséges politikai fórumot, terepet. Az általunk vizsgált kisebbségi intézmények – amelyek mind a rendszerváltozás hajnalán születtek meg – addig fejlődtek, virágoztak, ameddig alapítóik politikai ambíciói fűtötték őket. A 2000-es évektől kezdve – nagyjából az Unióra lépés idején – ezek a politikai ambíciók másfelé terelődtek. Innentől kezdve az (általunk vizsgált) kisebbségi intézmények sorsa nem különbözött más társaik sorsától. Azon múltott, hogy tudnak és akarnak-e betagozódni az adott állam felsőoktatási rendszerébe. Ez praktikusán az ún. Bologna-folyamatnak való megfelelést jelentette és még mindig jelenti. Ha meg akartak és tudtak felelni, akkor államilag elismerték őket - viszont elvesztették helyi-regionális (azaz közösségi) gyökereiket (a Bologna-folyamat nem kezeli külön a kisebbségi, nemzetiségi, vallási stb. felsőoktatási intézményeket). Ha közösségi kötődéseik fontosabbak voltak, mint a beilleszkedés az állami felsőoktatás rendszerébe, akkor viszont margóra sodródtak. Vagy

találtak alternatív felsőoktatási hálózatot, amelybe beilleszkedjenek (például a katolikus egyetemek nemzetközi hálózata), vagy sem.

Az alapítók önmagukban persze még nem az imént emlegetett „tömegek”. Nem helyettesítik, legföljebb esetenként képviselik őket. Mögöttük a helyi-regionális társadalom értelmisége is ott kell legyen, hogy egy-egy intézményből valóban közösségi főiskolák, helyi egyetemek váljanak. Más szóval: a kisebbségi intézményalapítás csak ott volt sikeres, ahol a helyi vezetők szándékát a helyi-regionális értelmiség szándéka is támogatta. Egyáltalán: egyetemet alapítani csak akkor lehet, ha megvan hozzá a megfelelő értelmiségi „bázis”. Enélkül csupán elszigetelt próbálkozás marad – ahogy ezt az általunk megvizsgált tizenkét intézmény életútja mutatta.

Kutatásainkból az is kiderült, hogy a „templom és iskola” egykori párosa – vagyis a kisebbségi közösségek és az egyházak összetartozása – az 1990-es években is kulcskérdés. Minden bizonnyal azért, mert az egyházi szervezetek éltek leginkább túl legális szerveződésként a szocialista diktatúrákat. Így a rendszerváltozás hajnalán ezek a szervezetek a nemzeti közösségek kézenfekvő szervezetei tudtak lenni. Ez konkrétan épületeket, értelmiséget, (oktatási) hagyományokat, valamint nemzetközi kapcsolatokat és egyfajta védettséget jelentett. Ezek nagyon fontosaknak bizonyultak a kisebbségi felsőoktatás indulásakor. Gyanítom, ma, a Bologna-folyamat sodrásában ugyancsak nagyon fontosak.

S még valami. Akár helyi-regionális volt a kisebbségi intézmény, akár állami (Beregszász esete), akár egyéb alapítványi, mindenütt kitapinthatóan mögötte állt az anyaország – a most tárgyalt esetben a magyar állam. A támogatás különböző formákat ölthetett – de mindig nélkülözhetetlennek bizonyult, akár Dél-Tirolról, akár Litvániáról, akár Moldáviáról, akár, természetesen, Erdélyről volt is szó. Ami azt jelenti, hogy magánegyetem, alapítványi egyetem, egyházi egyetem, helyi-közösségi felsőoktatás, de akár romániai magyar állami egyetem legyen is, magyar állami támogatás nélkül minden bizonnyal nem megy. Ami persze föltételezi a két illető ország tartós és kiszámítható (megbízható) kapcsolatát is.

Milyen tanulság vonható le ezekből a vizsgálódásokból az erdélyi magyar felsőoktatás mostani kérdésére? Az, hogy a politika világának legfelső szféráját megnyerni nem elég. Az erdélyi magyar felsőoktatás ügyének a helyi-regionális politikusokat is meg kell nyerni; sőt talán őket kell megnyerni előbb, mintegy nyomásgyakorlás gyanánt. Ott, ahol a felsőoktatás helyi-regionális politikai kérdésként foglamazódik meg – egy-egy város és vidéke fejlesztési kérdéseként – van valódi, „alulról jövő” támogatottsága az erdélyi magyar felsőoktatásnak (minden felsőoktatás fejlesztésnek). Egyházi szervezetek, helyi politika és civil szerveződések – amibe a gazdaság nyomatékkal beleértendő – az a hármasság, amely meg tudja adni az erdélyi magyar felsőoktatás szervezésének hiányzó vagy

nerm elégséges politikai támogatottságát.

*

Az elmondottak fényében most már könnyebben tájékozódhatunk az anyag alternatívának szánt fejlesztési céljai (stratégiái) között. A csúcsegyetemi elgondolásról – bármennyire érzem is, hogy az anyag szerzőjének / szerzőinek efelé húz a szíve – már véleményt mondtam. Az elit egyetem szervezése – bármennyire vonzóznak tűnjék is a tudományos közösség számára - oktatáspolitikailag nem kivitelezhető. Mint fentebb írtam, valósággal „lefejezné” a kisebbségi oktatás rendszerét, mert miközben látszólag a teljes vertikumot nyújtja, aközben valóságosan elzárja a továbbtanulás útját. A kevés „legtehetségesebbek” a valóságban nagyon is társadalmi-kulturális hatások alapján válogatódnak ki. S nem is az a kérdés, hogy kik válogatódnak ki, hanem hogy kik válogatják őket. De nem folytatom; az elmúlt másfél évszázad felsőoktatási történései – amint a nemzetközi szakirodalomban a sokat idézett Martin Trow (1974) leírta - épp az ellenkező irányba mutatnak.

A második alternativa – a kolozsvári egyetem (BBTE) átszervezése – inkább sérelmi politika, mintsem racionális elgondolás (legalább is a kívülállónak így tűnik föl). Azokkal az aggályokkal értenék egyet, amelyeket maga a szerző / szerzők is fölhoztak ez ellen az alternativa ellen. Attól tartanak, hogy az egész ügy egy másik eszméért folytatott viaskodás részévé válik. (Ezt anélkül írtam le, hogy a valóságos esélyeket valamennyire is ismertem volna.)

Ennek megfelelően két opciót látnék reálisnak. Az egyik egy agrár alapú felsőoktatás megszervezése; ez nagyon is hiányzik a kínálatból. Altalában a gazdasági képzés hiányzik innen is, meg az egész érvelésből is. Holott számos más helyen – főként stagnáló vidékeken, elzárt körzetekben - regionális hatókörű felsőoktatást rendszerint ilyen, instrumentális (nem pedig szimbolikus) érvekkel alapítottak meg. A (mező)gazdasági érvelés minden jel szerint sokkal eredményesebb lehet, mint az imént érintett „séreلمي politika”. Ez mindenestre emellett az opció mellett szól, amint azt az anyag szerzője / szerzői nagyon helyesen írják.

A másik opció a Sapientia EMTE szervezésének folytatása és kiteljesítése. Úgy tűnik, hogy bár a negyedik opcióhoz vonzódik (csúcsegyetem), maga a szerző / szerzők is ezt tartják legreálisabbnak. (Sőt, mintha a többi opció csak azért volna fölsorolva, hogy gyöngítse ezt az egy, nagyon is valós opciót.) Véleményem szerint a Sapientia szervezésének eddigi eredményeit lehetne, sőt talán kellene is alapul venni ahhoz, hogy Erdélyben magyar felsőoktatás születhessék.

S gondoljuk csak meg: a többi lehetőség – az egy kolozsvári átszervezéstől eltekintve – beleilleszthető az EMTE szervezésébe. Egy agrárfelsőoktatás megszervezése nem mond ellene az EMTE hálózatos

voltának – sőt éppenséggel nagyon is kiegészíthetné. S a csúcseyetem – az anyag szerzőjének / szerzőinek kedves gondolat - megszervezhető lehet mint magiszteri és doktori képzés a Sapientia keretében. Az EMTE egyúttal az eddigi anyagi és szellemi erőfeszítések eredménye, amelyeket nem volna hasznos elherdálni egy-egy újabb vágyért vagy ötletért. Az EMTE amellet leginkább illeszkedik és illeszthető a Bologna-folyamatba is, ahogyan azt Romániában és Magyarországon értelmezik. A több ciklusú képzés egyfajta térbeli hierchikus elrendeződést is sugall. Alapképzést számos helyen, magiszteri képzést középvárosi központokban, doktori képzést (azt a bizonyos csúcseyetemet) pedig az EMTE központjában lehetne megszervezni.

Végül hadd térjek vissza azokra a kutatásokra, amelyeknek az eredményeit imént földéztem. Ahhoz, hogy az erdélyi magyar felsőoktatás politikai támogatottságot nyerhessen – nemcsak a csúcsokon, hanem a politika középmezőnyében, sőt lejjebb is -, éppen erre a hálózatosodásra volna szükség. A kis- és középvárosok kezdeményezései, azok fölkarolása, támogatása, „becsatornázása” révén az erdélyi magyar felsőoktatás még nyerhetne is. A cél, ha jól értem, az, hogy a magyar felsőoktatás Erdélyben államilag elismertté és támogatottá váljék, azaz, ahogy fogalmazni szokás, finanszírozást nyerjen a román államtól. Ez praktikusán a Bologna-folyamatba történő betagolódást jelenti. S ha az is cél – sőt elsősorban az -, hogy minél több magyar nyelvű hallgatót lehessen megnyerni, akkor nem kétséges: minél közelebb kell vinni a felsőoktatást a (potenciális) hallgatók lakóhelyéhez. Ez a kettő – a Bologna-folyamat kínálta legitimitás és az expanzió ígérte szociális nyomás – együtt remélhetőleg biztosítja azt a politikai akaratot, amely eddig sajnálatos módon hiányzott az erdélyi magyar egyetemépítésből.

*

Az anyaggal kapcsolatos egyéb mondanivaló alighanem már csak ráadás.

- A cím némileg zavaró bizonytalanságot hordoz. Érzésem szerint elég volna ennyi: *Az erdélyi magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai*. Az „elemzés” „támpontok” „lehetséges” gyöngítik az anyag határozott üzenetét.
- A tagolás lehetne épp világosabb is. Egyes fejezetek mélyen tagolódnak, mások pedig nem. Talán segítene ezen, ha az alcímeket a szerzők /szerzők számoznák; és ha a tartalomjegyzékben csak bizonyos szinten felül jelennének meg alcímek.
- A táblázatokra érdemes volna a szövegben is hivatkozni – így még könnyebben azonosíthatók.
- Sok segítséget jelentene, ha a fölhasznált részanyagokat és a hivatkozásokat kigyűjtve és együtt felsorolva is láthatnánk.
- És persze szívesen olvastam volna a szerző vagy a szerzők nevét. Tudom, ez hiányozhat az előterjesztés műfaja miatt is, de ne tartsuk be ennyire aggályosan a hivatali műfajok szabályait. Hiszen az akadémiai közösség diskurzusáról van szó, ahol a szerzők nevének

föltüntetése az uralkodó szokás.

- Végül talán javasolható egy amolyan „vezetői összefoglaló”, még ha a kifejezést magam sem kedvelem. De kétségtelenül megkönnyíti az anyagban való gyors tájékozódást.

Ezek azonban csak kifogások, amelyek nem rontják, sőt, ha egyik-másik megfogadható, talán szépíthetik ezt a rendkívüli anyagot. Az az érzésem, hogy nagy és fontos munkát tartunk a kezünkben. E vélemény írója – tájékozatlanságában is – csak igyekezett fölőni hozzá.

*Budapest – Debrecen
2010. szeptember 13.*

*Kozma Tamás
<http://cherd.unideb.hu/kozmatamas>*

Hivatkozások

- Jónasson, J T (1999) „The Predictability of Educational Expansion: Examples from Secondary and Higher Education.” In: Fägerlind I et al eds (1999), **Higher Education at the Crossroads. Tradition or Transformation?** Stockholm: Institute of International Education. Stockholm University. Pp. 113-131.
- Jónasson, J. T (2004) **Studying the education expansion**. Paper for the XVI CESE Conference, Copenhagen (kézirat)
- Kozma T (2010) "Expanzió: Tények és előrejelzések, 1983-2020". **EDUCATIO 19**, 1: 7-18
- Kozma T et al (2005) **Kisebbségi oktatás Közép-Európában**. Budapest: Új Mandátum Kiadó
- Santiago P et al 2008 **Tertiary Education for the Knowledge Society**. Paris: OECD
- Trow M 1974 "Problems in the transition from elite to mass higher education." **Policies for Higher Education**. Paris: OECD